

میرزا محمود، محقق خوشنویس خوانساری از نگاه اسناد مجلس سنا

یوکابد عارفی

مقدمه

جهان هستی زیباست و خدای مهربان، ما را به گونه‌ای آفریده است که نه تنها قادر به درک زیبایی هستیم بلکه توانائی خلق زیبایی را نیز داریم. حضور عنصر زیبایی در نقاشی‌های دوران غارنشینی و سفالینه‌ها و دست ساخته‌های کوچک و بزرگ دوره‌های بعد تا مصنوعات و پدیده‌های مدرن و فوق مدرن امروزی همه نشان‌دهنده وابستگی و دلبستگی همیشگی انسان به زیبایی است؛ در واقع آدمی هرچه ساخت آن را با زیبایی در آمیخت.

خط نیز به عنوان یکی از بزرگ‌ترین اختراعات بشری از این قاعده مستثنا نیست و در طول تاریخ آدمی با تلفیق خط و زیبایی انواع خوشنویسی را پدید آورده‌اند، خط مجموعه علایم قراردادی است که انسان‌ها، برای ایجاد ارتباط با یکدیگر به وجود آورده‌اند. حال اگر تلاش شود که این علایم قراردادی با اصول زیبایی آمیخته شوند و به شکل‌های زیبا نوشته شوند؛ تأثیر مطلوب بر خواننده آن چندین برابر می‌شود.

هنر خوشنویسی مجموعه قوانین و ضوابطی را تشکیل می‌دهد که برای زیباتر نوشتن علایم قراردادی یعنی خط مورد استفاده قرار می‌گیرد. هنر خوشنویسی از قدیمی‌ترین هنرهای سنتی و اصیل در کشور ما محسوب می‌شود که به خصوص بعد از آمدن اسلام به ایران

میرزا محمود، محقق خوشنویس
خوانساری موقع تحریر

رو به تکامل نهاد. بعدها این هنر سبب پیدایش هنرهای متعددی از جمله تذهیب، جلدسازی، صحافی و دیگر هنرهای مربوط به کتاب‌آرایی شد. همچنین؛ چون برای نوشتن قرآن و دیگر کتاب‌های مذهبی، بهداشتی و فرهنگی از هنر خوشنویسی استفاده می‌شد؛ این هنر باعث انتقال فرهنگ و علوم قدیمی به زمان حاضر شده است.

هدف ما از ارائه اسناد مربوط به سوابق و آثار خوشنویسی معاصر، جلوگیری از فراموشی و از میان رفتن زحمات هنرمندان پیشین می‌باشد و نیز آگاه شدن اساتید و هنرجویان هنرهای سنتی از وجود چنین منابعی در دوره معاصر ما. چون اگر ما آنها را به فراموشی بسپاریم نمی‌توانیم قدم شایسته‌ای به جلو برداریم، چرا که هنر دارای تحول و سیری تکاملی است که برای شناسایی و قدم نهادن به مراحل متعالی آن نیازمند آگاهی از چنین منابعی می‌باشیم.

محمود محقق، خوشنویس خوانساری است که بارها وصفش را از افواه رجال خوانسار شنیده و آثار خوشنویسی و نقاشی‌ها و هنرهای زیبایش بر در و دیوار مغازه‌ها و خانه‌های آن مرز و بوم دیده شده است.

وی در سال ۱۲۷۵ خورشیدی متولد شده است نامش محمود، ولیکن امروز به میرزا محمود محقق معروف و به لقب خوشنویس و نقاش خوانساری مشهور می‌باشد. پدرش شیخ میرزا احمد محقق واعظ و خطیب معروف خوانسار بوده است که بیش از هشتاد و پنج سال عمر کرد و اکنون در خوانسار مدفون است. شیخ میرزا احمد محقق خوانساری تحصیلات خود را در نجف اشرف و قم به پایان رسانید و مدتی هم به عنوان مستمع آزاد در حوزه آیت‌الله العظمی حاج شیخ عبدالکریم حاضر می‌شده است. جد وی مرحوم ملا قاسم از مجتهدان و فقیهان خوانسار بود و در جامعه روحانیون مقام و منصب داشت.

مادرش خورشید بانو خوانساری از زنان متقی و عابد و مردم‌دوست به شمار می‌رفت که همواره مورد احترام جامعه زنان خوانساری بود.

میرزا محمود محقق خوانساری ابتدا در مکتب‌خانه‌های قدیم در شهر خوانسار به تحصیل پرداخت و مقدمات عربی و فارسی را فرا گرفت و سپس پیش پدرش فقه و اصول و نحو و علم سیاق را تحصیل کرد. علم سیاق را همانگونه که خودش می‌گفت در قدیم لازم و واجب می‌شمردند و آن حسابی است که دفترهای تجارتي و بازرگانی را بدان می‌نوشتند و امروزه نیز در بازار خوانسار معمول است. ایشان عربی را نزد ملامحمدعلی قاضی که در عربی و صرف و نحو یگانه بود تکمیل نمود.

کتاب اسرار الحکم را که نثری مشکل و پیچیده به فارسی داشت پیش ملا محمدعلی و آقا ابراهیم خواند و در هر یک از رشته‌های مورد لزوم تجربه و تبحری به‌دست آورد تا آنجا که همه معلمان و استادان از وی راضی و خشنود بودند. او سه فن خوشنویسی، خطاطی و نقاشی را پس از اینکه استعدادش نمودار گردید فرا گرفت. برای خوشنویسی و خطاطی به سه معلم خوشنویس خوانساری مدیون است که همواره نام آنها را به نیکی و بزرگداشت می‌برد:

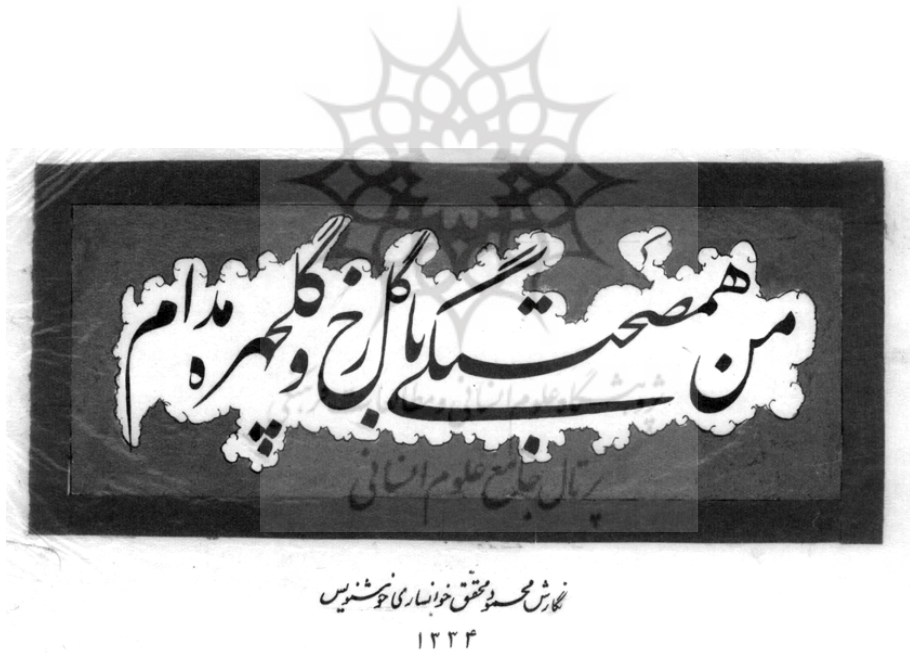
۱. حاج شیخ محمد باقر رفیعی (رحمت‌الله علیه) که ثلث و رقا و نستعلیق را از وی فرا گرفت.
۲. حاج صدرالمشایخ صدری (اعلی الله مقامه) که نستعلیق را نزد او نیز فرا گرفت.
۳. میرزا فضل‌الله خان که نیز نستعلیق و شکسته و تحریر را از ایشان کسب کرد.

پس از اینکه در خوانسار از استادان خط و تذهیب بهره‌مند گردید بر سران شد که به اصفهان رود. هنگامی که به اصفهان آن شهر هنر و زیبایی و شعر وارد گردید خدمت عباس خان شیدا موسس انجمن ادبی اصفهان رسید و از وی کسب فیض نمود و در خط و تذهیب و خوشنویسی بهره‌های فراوان گرفت. در اصفهان هم بسیار اقامت نکرد و رهسپار تهران گردید و یک راست به خدمت استاد بزرگوار و هنرمند نامدار آقای حسن زرین‌خط بار یافت. در اینجا بود که هنر حقیقی و واقعی میرزا محمود محقق خوشنویس خوانساری نمودار گردید. و استاد زرین‌خط پس از تعلیم و یادگاری و کارآموزی او گواهی‌نامه‌ی زیبایی خط و تذهیب به وی داد و همین گواهی‌نامه‌ی زرین باعث شد که خوشنویس گمنام خوانساری مشهور گردد و چنان شود که امروز مرقعات و قطعات وی را همچون کاغذ زر می‌برند و ارزش می‌نهند و دست به دست می‌گردانند.

آثار میرزا محمود محقق خوانساری بیشتر قطعات و مرقعاتی است که تاکنون ترتیب داده و یا به بزرگان و مشاهیر اهدا نموده است. از جمله:

- ۱- یک آلبوم مذهب و قطعات خوشنویسی به یکی از بزرگان خوانسار تقدیم داشته و چنان توجه قرار که موجب شده به‌عنوان کارمند فنی خوشنویسی در دفتر کمیته ملی المپیک در کاخ ورزش به کار مشغول شود و از آن روز یعنی از سال ۱۳۳۷ هـ.ش تاکنون بدین کار مشغول است.
 - ۲- یک آلبوم زیبا به یکی از بزرگان تهران اهدا نموده است.
 - ۳- سه قطعه مذهب به محمد ظاهرشاه پادشاه سابق افغانستان تقدیم کرده است.
 - ۴- قطعات پراکنده مذهب و خوشنویسی برای مشاهیر و معاریف فرستاده از جمله دانشمندان و نویسندگان و شاعران مشهور در تهران و خوانسار.
 - ۵- اما یک آلبوم بسیار زیبا و دیدنی و گرانبها برای خودش تهیه کرده است.
- آقای محقق خوانساری نخست در شهرستان خوانسار دبیر خط و خوشنویسی بوده است و پس از فعالیت‌های بسیار و تربیت نونهالان و نوجوانان خوانساری بازنشسته شده است پس از بازنشستگی که مطابق قانون استخدام قدیم، حقوق اندک به او تعلق می‌گرفته ناچار شده بار سفر برنندد و راهی اصفهان شود و از آنجا رهسپار تهران گردد و سرانجام در تهران رحل اقامت افکند در دفتر کمیته ملی المپیک مشغول کار می‌شود و به دلیل استعداد وی در خوشنویسی، چند کار به او رجوع می‌شود از جمله:
- ۱- رئیس دفتر کمیته ملی المپیک (سابق) در ساختمان ورزش در سال ۱۳۳۷ خورشیدی.
 - ۲- خوشنویس دبیرخانه‌ی کل کمیته ملی المپیک.
 - ۳- رئیس کارگزینی کمیته ملی المپیک.
 - ۴- دبیر خط در دبیرستان‌های تهران.

۵- علاوه بر این فعالیت‌های رسمی همواره در کار خوشنویسی و تذهیب به‌طور پراکنده مشغول بوده است و در تهران در کانون خوشنویسان که جلسات آن در تالار وزارت آموزش و پرورش تشکیل می‌شد شرکت می‌جسته است و از این راه دوستان و یاران جداگانه می‌یافت. اطلاعات ارائه شده راجع به محقق خوانساری بر اساس گفتگوی یک دبیر آموزش و پرورش با شخص نامبرده که در وبلاگی در مورد خوانسار قرار داده شده، و همچنین با تکیه بر اسناد موجود در مجلس سنا در این خصوص می‌باشد.

ایا کج ناک بظن کجست کند
ایا سوگو کو مشخشی با کند

مقام سنین رئیس هیئت مجرب میرزا

بوی گل کوچکی با نمانا شد زینت... در منزل میرزا دولت که کوه زکی است... زینت شکر و صفت که از روزهای پرافتخار تاریخ امت ایران بود...
شماره کتبی کتاب که تاریخ پیدایش شکر صفت...
منهات و مطالب خود را دستها هم برسانم...
در اثر فعالیت جسمانی مورد تقدیرهای بی دریغ واقع و مکرر در مراسم و درود بود...
شد وزارت فرهنگ لطف و موافقت فرمودند که برای رفع مشکلات زندگی خود و نیز کمک خواندگان نقل شود...
نموده ای خطوط خود و کسبهای وقت بر نامه بگوش خود که بخواهد هرگز بدین باشد چه تا قدیم است...
و مقرر فرمایند که کتب در از طریق وزارت فرهنگ بدقت بررسی نماید و در خصوص رای
فی نقل فرمایند امیدوارم وظایف محوله را با نحو حسن انجام
نایم به نظر بنظر لطف امر بیدور
جواب فرمایند

شماره کارگزی ۱۹۱۸
وزارت فرهنگ

صورت در خطوط و کتب تقدیر نامه ها که پیوست تقدیم

- ۱- عکس خردم
- ۲- تقدیر نامه وزارت فرهنگ
- ۳- " " " " " " " " " " " "
- ۴- ۱۰۱ کتاب از اداره کل کتابخانه
- ۵- گواهی زبانی و سایر جزئیات همسران خط
- ۶- گواهی از اداره کل میرزا ای زبانی کشور
- ۷- خط شطرنج درشت
- ۸- خزان خط خطی زنگی شده
- ۹- " " " " " " " " " " " "
- ۱۰- مبارزه سومی اراده عاشق شد
- ۱۱- رایجی از خزان خط کلمه بر ابرشته

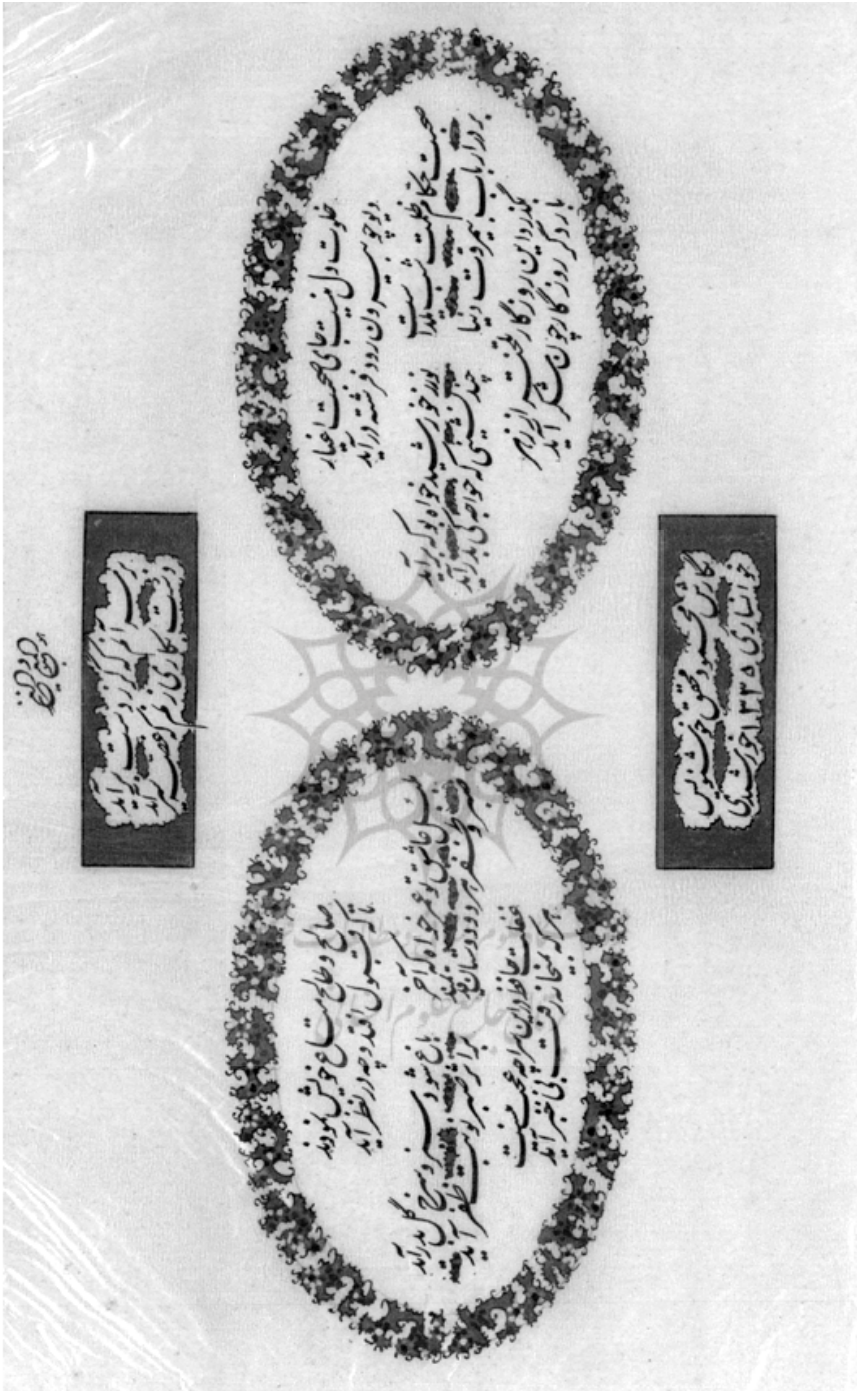
این رضایا کماله است... نوشتم زیرا استیسا از فضلی قوی در کار است...
در صف زندگی و درص منجم بیشتر کار کنم...
امیدوارم با توجه تخصص تحصیل و آوازه یان...
تصدیق

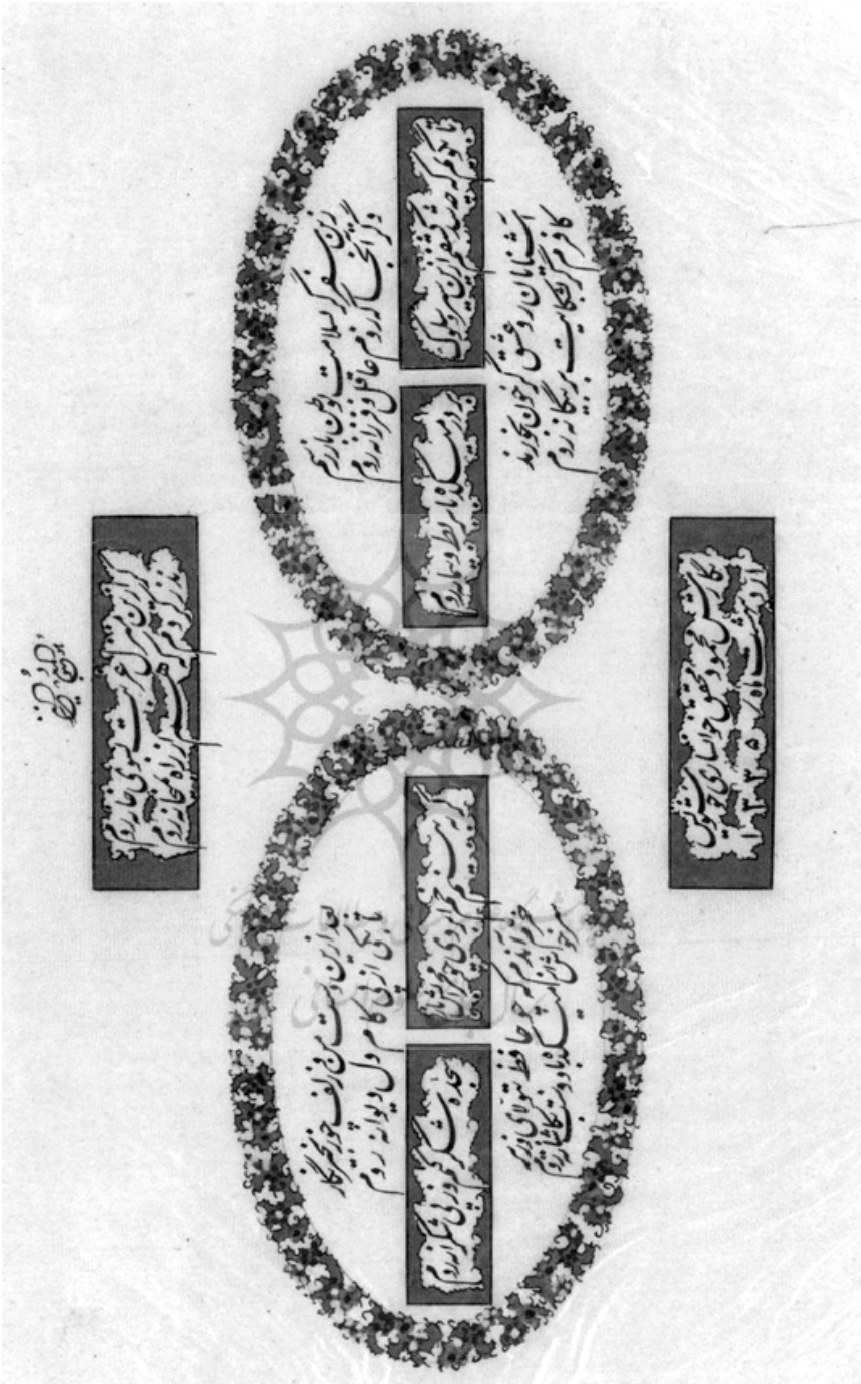
روز و به قلمش میرزا سنا
شماره
تاریخ ۱۳۸۹/۰۸/۰۸

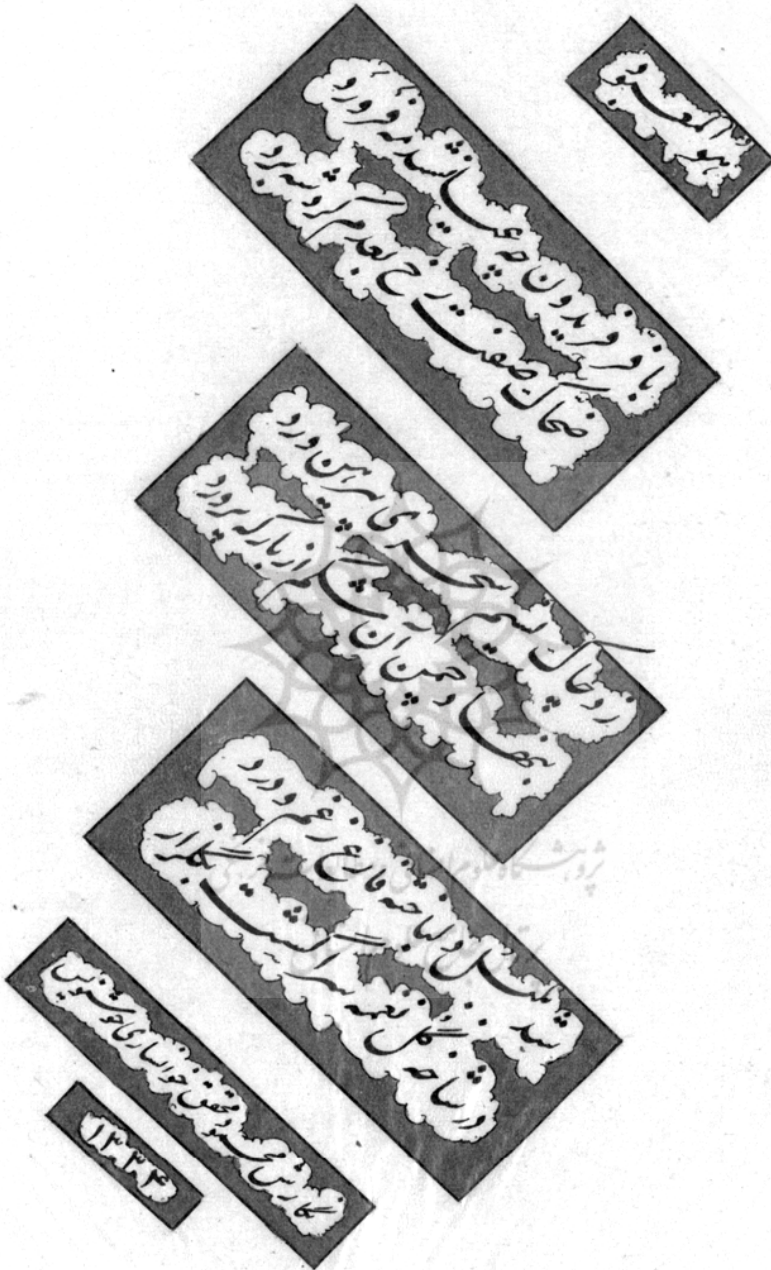
نکته که نامشده بعضی بارکن برسانم این است که جناب آقای میرحسین خان ایلخانی طبع بختیاری
و جناب آقای صدرالاشرف سنا تو را ن معظم از وضعیت سینه اطلاع دارند موقعی
که در خراسان استاندار لوند قطعات از خطوط سینه حضور پادشاه افغانستان
تعمیم گردید در مورد توجه شد و تغییر نامه به نیز صدر از مقامات دیگر صادر شد
در تعمیم نشد زیرا بیشتر از این نحو استم فراموشم امیدوارم فصل بر آفتاب
در اثر توجه شخص عالی در تاریخ زندگ سینه نوشته شود با کمال احترام
عرض شد مفذرت منوچهر محقق

موقع توقف در تهران آقا فرامرز زانین علی شورا سلمی فرمودند
شما را حضور جناب آقای تقی زاده معرفی میکنم و قرار شد با اتفاق
حضورتان شرفنا به شوم متاسفانه لغزش مسافرت فرمودند
در فیض زیارت محروم گردیدیم امر حجت کردم فریبگی

رتال جامع علوم انسانی

چون جناب آقای محسوب و محقق خوانساری خوشنویس در ارت
 فرمایند که در حسن خط معروف معذک از عن مفرط و علامه
 که بخط داشته و دارند قریب دو سال است که در
 اداره کل هنرهای زیبای کشور «در کلاس حسن خط»
 تحت تعلیم قرار گرفته و به تکمیل هنر خود پرداخته اند زیبایی
 و حسن خط ایشان مورد تصدیق و کواهی اینجانب میباشد.

آقای متبحر و دانا استاد
 ابراهیم بودی

حسین میرزا علی البرکات

جواد شیری

